



## Glosa

### do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r. (III CZP 122/08; niepubl.)

**Sprzedż nieruchomości przez kościelną osobę prawną osobie świeckiej, bez wymaganego w prawie kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej, stanowi czynność prawną niepełną (art. 63 k.c.).**

I. Glosowana uchwała dotyczy złożonej problematyki zbywania nieruchomości przez kościelne osoby prawne Kościoła Katolickiego. Tezy w niej zawarte mają jednak dużo szersze znaczenie. Dotykają one bowiem tak ważnych zagadnień, jak struktura kościelnych osób prawnych<sup>1</sup>, problem dokonywania wszelkich czynności prawnych przez te osoby<sup>2</sup>, czy też wreszcie ocena skuteczności przepisów wewnętrznych kościołów i związków wyznaniowych na gruncie prawa polskiego.

Analizowane orzeczenie ma ponadto walor ogólny, ponieważ można je odnieść do osób prawnych innych niż katolicki kościołów i związków wyznaniowych. Biorąc powyższe pod uwagę, a także liczbę kościelnych osób prawnych i posiadane przez nie majątku, przytoczona uchwała ma bardzo duże znaczenie dla praktyki obrotu cywilnoprawnego.

---

<sup>1</sup> Pod skrótowym pojęciem „kościelne osoby prawne” rozumiał będę osoby prawne wszelkich oficjalnie działających w RP, zarówno kościołów, jak i związków wyznaniowych.

<sup>2</sup> A nie tylko czynności obrotu nieruchomościami.

**II.** Stan faktyczny, jaki stał się podstawą orzekania przez Sąd Najwyższy, przedstawiał się następująco. Piotr P. i Artur P.<sup>3</sup> na podstawie umowy sprzedaży nabyli na współwłasność od kościelnej osoby prawnej – Towarzystwa Pomocy dla Bezdomnych im. (...) z siedzibą w K. – dwie nieruchomości stanowiące jej majątek. Umowa sprzedaży została zawarta bez zezwolenia władzy kościelnej. Następnie kupujący złożyli wniosek do sądu wieczystoksięgowego o założenie nowych ksiąg wieczystych dla nabytych nieruchomości i wpisanie ich jako właścicieli.

Przewodniczący Sądu Rejonowego w K. zobowiązał wnioskodawców do przedłożenia dokumentu potwierdzającego wyrażenie przez właściwą władzę kościelną zgody na alienację przedmiotowych dóbr albo do wykazania, że zgoda taka nie była potrzebna. Wnioskodawcy nie zadośćuczynili temu żądaniu, co skutkowało oddaleniem ich wniosku.

Wnioskodawcy wnieśli apelację do Sądu Okręgowego w K., który uznając, że w sprawie występuje zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, wystąpił z pytaniem prawnym do Sądu Najwyższego: „Czy sprzedaż nieruchomości przez kościelną osobę prawną osobie świeckiej bez stosownego zezwolenia właściwego organu kościoła skutkuje nieważnością tej czynności prawnej?”, na które Sąd ten odpowiedział jak w sentencji orzeczenia.

**III.** Głosowana uchwała rozstrzyga kilka zasadniczych zagadnień, jakie wyłoniły się w praktyce dokonywania czynności prawnych przez kościelne osoby prawne, a które można sprowadzić do następujących pytań:

1) czy polskie prawo cywilne respektuje strukturę kościelnych osób prawnych (a w szczególności sposób ich reprezentacji), wynikającą z prawa wewnętrznego danego kościoła/związku wyznaniowego<sup>4</sup>;

2) w razie pozytywnej odpowiedzi na pytanie 1) – jakie skutki dla obrotu cywilnoprawnego wywołuje naruszenie przez kościelną osobę prawną prawa wyznaniowego swego kościoła/związku wyznaniowego

---

<sup>3</sup> Będący osobami świeckimi.

<sup>4</sup> Np. z kodeksu prawa kanonicznego (*Codex Iuris Canonici*), ogłoszonego dnia 25 stycznia 1983 r. dekretem *Sacrae disciplinae leges*, promulgowanego w *Acta Apostolicae Sedis*, vol. LXXV, Pars II, Pallotinum 1984, zwanego dalej: KPK.

w zakresie dokonywania czynności prawnych: czy jest to nieważność czynności, czy też może inny skutek (np. bezskuteczność)?

Na samym początku należy ogólnie przedstawić charakterystykę kościelnych osób prawnych i prawną podstawę ich funkcjonowania. Z konieczności będzie to charakterystyka pobieżna, zilustrowana odpowiednimi przykładami. Nie powinno to razić Czytelnika, jako że dokładne omówienie poruszonego zagadnienia musiałyby znacznie przekraczać ramy glosy. Także poziom przekazu nie powinien na tym stracić, ponieważ wszystkie ustawy, regulujące stosunek państwa do poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych są do siebie bardzo zbliżone, jeżeli chodzi o rozwiązania normatywne w nich zawarte.

**IV. Kościelne osoby prawne są jednostkami organizacyjnymi autonomicznymi w stosunku do państwa. Ponadto prawo przewiduje specyficzny sposób ich tworzenia lub uznawania ich podmiotowości prawnej. Obie te okoliczności przesądzają o specyfice kościelnych osób prawnych i przemawiają za wyróżnieniem ich spośród ogółu osób prawnych<sup>5</sup>.**

Art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.<sup>6</sup> zapewnia każdemu człowiekowi wolność sumienia i religii. Osoby wyznające daną wiarę mogą swobodnie ją praktykować w ramach określonego kościoła lub związku wyznaniowego. Są one równouprawnione<sup>7</sup>. Ich status prawny regulują: w stosunku do Kościoła Katolickiego – Konkordat i ustawy, natomiast w stosunku do innych kościołów i związków wyznaniowych – ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami (art. 25 ust. 4 i 5 Ustawy Zasadniczej).

Istnieje ponadto akt prawny, który stanowi swoistą „część ogólną” prawa wyznaniowego w Polsce. Mowa o ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania<sup>8</sup>, która ma zastosowanie do wszystkich kościołów i związków wyznaniowych. W szczególności należy zwrócić uwagę na jej art. 28 ust. 1, wedle którego w sprawach

---

<sup>5</sup> J. Frąckowiak, [w:] *System prawa prywatnego*, t. I: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 1069.

<sup>6</sup> Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

<sup>7</sup> Art. 25 ust. 1 Konstytucji RP.

<sup>8</sup> Tekst jedn.: Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 ze zm.; dalej: u.g.w.s.w.

majątkowych kościoły i inne związki wyznaniowe działają poprzez swoje osoby prawne. Przepis ten wyraża zasadę różnorodności kościelnych osób prawnych, zgodnie z którą polski system prawny przewiduje istnienie różnego rodzaju kościelnych instytucji, organizacji i jednostek organizacyjnych, posiadających osobowość prawną<sup>9</sup>.

Wyżej wymieniona ustawa jest również podstawą dla funkcjonowania kościołów i związków wyznaniowych, których status nie jest uregulowany przez Konkordat czy ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami, tak jak jest mowa w art. 25 ust. 4 i 5 Konstytucji RP<sup>10</sup>. Owe kościoły i związki wyznaniowe regulowane są w trybie administracyjnym<sup>11</sup>.

Mianowicie, na mocy przepisu art. 30 u.g.w.s.w. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, jako organ rejestrowy, prowadzi rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych<sup>12</sup>. Wpis następuje na podstawie decyzji administracyjnej organu rejestrowego i ma charakter konstytutywny, ponieważ z chwilą wpisu do rejestru kościoł lub inny związek wyznaniowy uzyskuje, jako całość, osobowość prawną oraz korzysta ze wszystkich uprawnień i podlega obowiązkowi określonym w ustawach<sup>13</sup>. Uprawnienie do wniesienia wniosku o wpis do tego rejestru przysługuje co najmniej 100 obywatelom polskim, posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych (art. 31 ust. 1 u.g.w.s.w.)<sup>14</sup>. Wniosek taki powinien, prócz innych elementów, zawierać też projekt

---

<sup>9</sup> R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne jako przedsiębiorcy rejestrowi (na przykładzie osób prawnych kościoła katolickiego)*, PPH 2002, nr 8, s. 9.

<sup>10</sup> J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 114.

<sup>11</sup> Patrz art. 31 i nast. u.g.w.s.w.

<sup>12</sup> Por. też wydane na podstawie delegacji zawartej w art. 37 u.g.w.s.w. rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (Dz.U. Nr 38, poz. 374; poprzednio: rozporządzenie Ministra-Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań z dnia 12 lipca 1989 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu prowadzenia rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, Dz.U. Nr 46, poz. 249), regulujące szczegółowy sposób prowadzenia tego rejestru.

<sup>13</sup> Tak art. 34 ust. 1 i 2 u.g.w.s.w.

<sup>14</sup> Na marginesie warto wskazać na obostrzenia, jakie nakłada na wnioskodawców ust. 2 art. 31 u.g.w.s.w., który wymaga od nich złożenia listy zawierającej m.in. ich notarialnie poświadczone podpisy, czego nie przewidują np. akty prawne normujące tryb zgłaszania kandydatów na radnych, posłów czy senatorów.

statutu danego kościoła/związku wyznaniowego<sup>15</sup>, który musi określać m.in. organy, sposób ich powoływania i odwoływania, zakres kompetencji oraz tryb podejmowania decyzji, źródła finansowania, sposób reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych (art. 32 ust. 2 pkt 4, 5 i 7 u.g.w.s.w.). Jeżeli kościół lub inny związek wyznaniowy przewiduje tworzenie jednostek organizacyjnych mających osobowość prawną, statut powinien ponadto określać ich nazwy, teren działania, siedziby, zakres uprawnień, zasady tworzenia, znoszenia i przekształcania tych jednostek, ich organy, zakres kompetencji, tryb podejmowania decyzji, sposób powoływania i odwoływania tych organów, sposób reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także przeznaczenie majątku pozostałego po zakończeniu likwidacji osoby prawnej kościoła lub innego związku wyznaniowego<sup>16</sup>.

Widać więc wyraźnie, że w przypadku kościołów i związków wyznaniowych, wpisywanych do rejestru prowadzonego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, ich organizację w dużej części reguluje statut, zatwierdzany niejako przez organ rejestrowy przy wpisie do rejestru.

Jeżeli chodzi o Kościół Katolicki, na podstawie Konkordatu<sup>17</sup> możemy w jego ramach wyróżnić trzy podstawowe kategorie osób prawnych. *Primo*, jego art. 4 ust. 1 stanowi, że Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną samego Kościoła Katolickiego. *Secundo*, Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego (art. 4 ust. 2 zd. 1). *Tertio*, po myśli art. 4 ust. 3 analizowanej umowy międzynarodowej, są to inne instytucje kościelne, które uzyskują osobowość prawną na podstawie prawa polskiego na wniosek władzy kościelnej<sup>18</sup>.

---

<sup>15</sup> Art. 32 ust. 1 pkt 5 u.g.w.s.w.

<sup>16</sup> Art. 32 ust. 3 u.g.w.s.w. Jednostki organizacyjne, o których mowa w tym przepisie, nabywają osobowość prawną w ten sam sposób, co sam kościół czy związek wyznaniowy, czyli z chwilą wpisu do rejestru – art. 34 ust. 3 u.g.w.s.w.

<sup>17</sup> Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318). Szerzej zob. A. Franke wicz, *Prawne zagadnienia okoliczności podpisania i treści konkordatu z 1993 r.*, Przegląd Prawa i Administracji, tom XLII, s. 109-133.

<sup>18</sup> M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1999, s. 292-293.

Idąc dalej, według art. 5 Konkordatu: „Państwo zapewnia Kościołowi Katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”. Osoby prawne Kościoła Katolickiego mogą też, zgodnie z przepisami prawa polskiego, nabywać, posiadać, użytkować i zbywać mienie nieruchomości i ruchome oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe<sup>19</sup>.

Osoby prawne Kościoła Katolickiego i ich organy uregulowane są przede wszystkim w rozdziale 2, czyli w art. 5-14 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej<sup>20</sup>. Zgodnie z art. 6 ust. 1 przywołanej ustawy, osobą prawną tego Kościoła o zasięgu ogólnopolskim jest Konferencja Episkopatu Polski, której organami są (art. 6 ust. 2 i 3):

- 1) Prezydium Konferencji Episkopatu Polski,
- 2) Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski,
- 3) Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski.

Z kolei art. 7 ust. 1 i 2 oraz 8 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego wymieniają osoby prawne Kościoła Katolickiego, będące jego terytorialnymi i personalnymi jednostki organizacyjnymi. Są to m.in.<sup>21</sup>:

- metropolie (metropolita),
- archidiecezje (arcybiskup archidiecezjalny lub administrator archidiecezji),
- diecezje (biskup diecezjalny lub administrator diecezji),
- parafie (proboszcz lub administrator parafii),
- Caritas Polska (dyrektor),
- Ordynariat Polowy (ordynariusz polowy),
- opactwa (opat lub przełożona),
- wyższe seminaria duchowne (rektor).

Dodatkowo, na mocy art. 9 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, osobowość prawną posiadają wymienione tam

---

<sup>19</sup> Art. 23 Konkordatu.

<sup>20</sup> Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm., dalej: ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego.

<sup>21</sup> W nawiasach podane zostały organy poszczególnych osób (por. art. 7 ust. 3 oraz art. 8 ust. 2 i 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego).

uczelnie, np. Katolicki Uniwersytet Lubelski czy Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu.

Zgodnie ze stanowiskiem niektórych przedstawicieli nauki prawa, którzy powołują się na wyrażoną w art. 33 k.c.<sup>22</sup> zasadę normatywnej (formalnej) regulacji osób prawnych, osobami prawnymi na gruncie prawa polskiego są (poza Skarbem Państwa) tylko takie jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne (np. przepisy tzw. ustaw wyznaniowych) przyznają osobowość prawną<sup>23</sup>. Nie ulega wątpliwości, że tak właśnie jest w sytuacji, gdy przepisy wprost nadają osobowość prawną danym jednostkom organizacyjnym. Natomiast w pozostałych przypadkach to prawo wewnętrzne danego kościoła lub związku wyznaniowego (np. prawo kanoniczne) przyznaje instytucjom kościelnym osobowość prawną, zaś przepisy prawa polskiego przewidują jedynie uznanie ich osobowości (np. w drodze powiadomienia właściwego organu administracji, co ma charakter deklaratoryjny, czy wskutek wydania rozporządzenia odpowiedniego ministra)<sup>24</sup>. Egzemplifikacją może być prałatura personalna, mająca osobowość prawną na podstawie kodeksu prawa kanonicznego, której wprowadzenie nie wymienia ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, a która będzie osobą prawną na gruncie prawa polskiego w myśl art. 4 ust. 2 Konkordatu<sup>25</sup>. W tym zakresie następuje więc włączenie obcego porządku normatywnego (tj. prawa wewnętrznego kościołów i związków wyznaniowych) do prawa polskiego na podstawie przepisów tego ostatniego<sup>26</sup>. Może wszak mieć miejsce także sytuacja odwrotna. Przykładowo, Ordynariat Polowy, jednostka organizacyjna nieznana pra-

<sup>22</sup> Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

<sup>23</sup> Tak zwłaszcza W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, Rejent 2000, nr 6, s. 15. Por. też J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 98, który podkreśla, że „warunkiem formalnym nabycia przez byt kościelny osobowości prawnej w porządku prawnym danego państwa jest jej uznanie (*recognitio*) przez państwo”.

<sup>24</sup> Tak słusznie J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 103 i nast.

<sup>25</sup> *Passim*.

<sup>26</sup> Wydaje się, że w tym przypadku widoczna jest analogia do sytuacji, gdy prawo (poprzez konstrukcję tzw. klauzul generalnych) odwołuje się do pewnych pozaprawnych systemów ocen, wartości czy norm, np. zasad współżycia społecznego czy „ustalonych zwyczajów” (por. art. 5, 56, 65 k.c.), co umożliwia (lub nakazuje) uwzględnianie owych ocen (wartości, norm) przez organ przy stosowaniu prawa; w tym zakresie por. Z. Radwański, M. Zieliński, *Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie*

wu kanonicznemu, posiada osobowość prawną na zasadzie art. 8 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 13 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego<sup>27</sup>.

Odnosnie do bytu kościelnych osób prawnych Kościoła Katolickiego warto też zwrócić uwagę na treść kan. 120 § 1 zd. 2 KPK, zgodnie z którą istnieją one jeszcze przez 100 lat od chwili, kiedy przestały działać.

Godzi się w tym miejscu podkreślić, że wszystkim kościołom i związkom wyznaniowym, niezależnie od ich sytuacji prawnej, przysługuje prawo nabywania, posiadania i zbywania mienia ruchomego i nieruchomego, nabywania innych praw oraz zarządzania swoim majątkiem<sup>28</sup>.

V. Po zwięzłym przedstawieniu charakterystyki kościelnych osób prawnych można przejść do omówienia zagadnień prawnych, jakie wyłaniają się na tle uchwały, a które zostały na początku sprowadzone do dwóch zasadniczych pytań.

Odnosząc się do pytania pierwszego, po przeanalizowaniu stanu normatywnego w tej sferze, należy udzielić na nie odpowiedzi pozytywnej. W sądownictwie<sup>29</sup> i doktrynie<sup>30</sup> zwrócono bowiem uwagę na fakt, że sposób reprezentacji kościelnych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym określa prawo polskie. To zaś odsyła do norm wewnętrznych poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych. Pogląd taki oparty jest na treści przepisu art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w.<sup>31</sup>, który stanowi, że organy

---

*prywatnym*, Przegl. Legislacyjny 2001, nr 2. Zob. też R. Sobanski, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, PiP 1999, z. 6, s. 11-13.

<sup>27</sup> R. Szttyk, *Kościół i związki wyznaniowe jako podmioty prawa*, Rejent 1991, nr 1, s. 77-78.

<sup>28</sup> Art. 19 ust. 2 pkt 7 u.g.w.s.w. Patrz też J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 195 i nast.; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 264.

<sup>29</sup> Zob. w szczególności wyroki SN z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97 (niepubl.), z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00 (OSP 2003, nr 9, poz. 115), z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03 (OSP 2005, nr 4, poz. 65) z aprobującą glosą B. Rakoczego (Rejent 2005, nr 11, s. 131-144), z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04 (niepubl.) oraz z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04 (niepubl.).

<sup>30</sup> Por. R. Szttyk, *Nabywanie i zbywanie nieruchomości przez kościelne osoby prawne*, Rejent 2005, nr 6, s. 27-30.

<sup>31</sup> W stosunku do Kościoła Katolickiego dodatkową podstawę stanowią art. 5 Konkordatu oraz art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, zgodnie z którym Kościół ten „rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami”.



kościelnych osób prawnych, zakres ich kompetencji, sposób powoływania i reprezentacji określa prawo wewnętrzne danego kościoła lub związku wyznaniowego, czyli „statuty”<sup>32</sup>.

Przykładowo, na mocy postanowień kan. 532 KPK, przy dokonywaniu czynności prawnych parafię reprezentuje proboszcz. Norma zawarta w tym przepisie odsyła także m.in. do kan. 1281 § 1 KPK, wedle którego: „Przy zachowaniu przepisów statutów, zarządcy<sup>33</sup> nieważnie wykonują czynności (oznacza to po prostu, że czynności te są nieważne – przyp. M.P.), które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządzania, jeśli nie uzyskali wcześniej pisemnego upoważnienia od ordynariusza”. Z kolei „władza rządzenia jest zwyczajna, jeśli na mocy samego prawa łączy się z jakimś urzędem”<sup>34</sup>. Na tle omawianego rozstrzygnięcia duże znaczenie ma też przepis § 2 kan. 1281 KPK<sup>35</sup>. Na jego podstawie Metropolita Krakowski wprowadził tzw. prawo partykularne i obniżył minimalną kwotę<sup>36</sup> rozporządzenia dobrami kościelnymi, przy alienacji których wymagana jest zgoda ordynariusza, do wysokości 10 000 zł.

Należy dodatkowo pamiętać, że po myśli kan. 1291, dla dokonania ważnej alienacji dóbr stanowiących stały, prawnie nabyty majątek publicznej osoby prawnej, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy kościelnej<sup>37</sup>. Prawo kanoniczne wyodrębnia także tzw. największe sumy (por. kan. 1292 § 2 KPK). W przypadku więc, gdy „chodzi o rzeczy, których wartość przekracza najwyższą sumę, lub chodzi o rzeczy darowane Kościołowi

---

<sup>32</sup> Statutem osób prawnych Kościoła Katolickiego będą w szczególności przepisy kodeksu prawa kanonicznego. Terminem „statut” posługuje się powołany przepis, jest to więc pojęcie normatywne. Warto jednak dla porządku wskazać, że „statutów” w rozumieniu art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w. nie można utożsamiać ze statutami w rozumieniu art. 35 k.c.

<sup>33</sup> Czyli np. przywołani proboszczowie.

<sup>34</sup> 131 § 1 KPK *in principio*.

<sup>35</sup> „W statutach winny być określone czynności przekraczające granice i sposób zwyczajnego zarządzania. Jeśli zaś statuty milczą w tej sprawie, biskup diecezjalny, wysłuchawszy zdania Rady do spraw ekonomicznych, powinien określić tego rodzaju czynności w odniesieniu do podległych mu osób”.

<sup>36</sup> Sumę minimalną (100 000 euro) i maksymalną (1 000 000 euro) alienacji, przy której potrzebna jest zgoda właściwego organu kościoła określa dekret wydany przez Konferencję Episkopatu w dniach 18-19 października 2006 r., który wszedł w życie 20 lutego 2007 r.

<sup>37</sup> Patrz także kan. 638 § 3 KPK.

na podstawie ślubu, a także o rzeczy kosztowne z racji artystycznych lub historycznych, do ważności alienacji potrzebne jest ponadto zezwolenie Stolicy Świętej”. Właśnie w związku z przekroczeniem owej sumy maksymalnej, zdaniem Sądu Rejonowego w K., oddalającego wnioszek Piotra P. i Artura P., na sprzedaż nieruchomości wymagana była dodatkowo zgoda Stolicy Apostolskiej.

Prawidłowo zatem stwierdza Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały poddanej glosie, że „umowę sprzedaży (nieruchomości – przyp. M.P.) trzeba w świetle prawa kanonicznego uznać za nieważną”. Jednocześnie zastrzega: „Nie ulega wątpliwości, że normy prawa kanonicznego dotyczące alienacji dóbr kościelnych mają moc obowiązującą jedynie w porządku kościelnym, ich skuteczność w państwowym porządku prawnym jest bowiem uzależniona od uznania przez państwo. (...) O tym, czy i ewentualnie w jakim zakresie nieważność kanoniczna lub jej przyczyny mogą wpływać na cywilnoprawną skuteczność czynności prawnej, przesądza ostatecznie prawo państwowe”. Jest to zastrzeżenie ze wszelkich miar słuszne.

**VI.** Poszukując natomiast odpowiedzi na drugie z zadanych w pkt. III pytań, stwierdzić należy, że poruszony problem początkowo był jednolicie postrzegany w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 27 lipca 2000 r. (IV CKN 88/2000)<sup>38</sup> SN orzekł, że zawarcie umowy kredytu przez parafię Kościoła Katolickiego bez zezwolenia właściwego biskupa diecezjalnego jest sprzeczne z prawem wyznaniowym i prowadzi do nieważności czynności prawnej. W podobnym duchu wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 marca 2004 r. (IV CK 108/03)<sup>39</sup>, w którym stwierdzono, że ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego uznała kompetencję proboszczów do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych z osobami trzecimi w sposób i na zasadach określonych w KPK<sup>40</sup>. Oba orzeczenia opierały się na założeniu, że

---

<sup>38</sup> OSP 2003, nr 9, poz. 115 z glosą aprobowaną B. R a k o c z e g o. Zob. też glosy krytyczne do tego orzeczenia G. R a d e c k i e g o (OSP 2004, nr 5, poz. 58) i M. J a s i a - k i e w i c z a (Rejent 2005, nr 1, s. 122 i 137).

<sup>39</sup> OSNC 2005, nr 4, poz. 65.

<sup>40</sup> Pkt 2. tezy tego orzeczenia stanowił ponadto, że „ważność dokonanych przez proboszcza czynności przekraczających granice zwyczajnego zarządzania, określonych

konsekwencje przekroczenia przez kościelną osobę prawną przepisów prawa wewnętrznego danego kościoła lub związku wyznaniowego należy rozpatrywać w kontekście art. 39 k.c. Pogląd taki został częściowo zaaprobowany w doktrynie<sup>41</sup>.

Trzeba w tym miejscu jeszcze raz podkreślić, że poruszane zagadnienie ma bardzo duże znaczenie dla bezpieczeństwa obrotu, zwłaszcza dla podmiotów wchodzących w relacje prawne z kościelnymi osobami prawnymi. Skutkiem dokonania czynności przez podmiot nieuprawniony bądź też bez uzyskania zgody właściwej władzy kościelnej, czynność taka zostanie uznana za nieważną lub bezskuteczną. Zgodnie z natomiast z art. 11 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, kościelna osoba prawna nie odpowiada za zobowiązania innej kościelnej osoby prawnej<sup>42</sup>.

---

w statucie albo stosownym akcie biskupa diecezjalnego, zależy od uprzedniego pisemnego upoważnienia ordynariusza, a czynności o charakterze alienacji dóbr – od zezwolenia władzy określonej w kan. 1292 kodeksu prawa kanonicznego”.

<sup>41</sup> Zob. W. Chmiel, *Obrót nieruchomości...*, s. 23; R. Sztok, *Nabywanie i zbywanie nieruchomości...*, s. 27-30; tenże, *Kościół i związki wyznaniowe...*, s. 63-65. Inaczej K. Dembski, *Osobowość prawna Kościoła katolickiego w PRL*, RPEiS 1981, nr 3, s. 5-6 oraz G. Radcki, *Organy osób prawnych Kościoła katolickiego*, Rejent 2003, nr 7-8, s. 144-155, zdaniem których niedochowanie wymogów prawa wewnętrznego nie ma znaczenia na gruncie prawa cywilnego. Por. też glosy powołane w przypisie 38.

<sup>42</sup> Norma o analogicznej treści zawarta jest także w innych ustawach, regulujących stosunek państwa do określonego kościoła lub związku wyznaniowego; por. art. 8 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. Nr 66, poz. 287 ze zm.), art. 10 ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 323 ze zm.), art. 6 ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 324 ze zm.), art. 10 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 479 ze zm.), art. 9 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 480 ze zm.), art. 8 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 481 ze zm.), art. 8 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 482 ze zm.), art. 7 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 252 ze zm.), art. 7 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 253 ze

W związku z powyższym, w razie przekroczenia granic umocowania przez daną kościelną osobę prawną, a przez to dokonania wadliwej czynności prawnej, ewentualne roszczenia będą mogły być kierowane wyłącznie do tej osoby.

**VII.** Dla dokonania pełnej analizy poruszonego problemu niezbędna jest wykładnia przepisu art. 63 k.c., bowiem to na nim Sąd Najwyższy oparł swe rozstrzygnięcie. Stanowi on, że jeżeli do dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda osoby trzeciej, osoba ta może wyrazić zgodę także przed złożeniem oświadczenia przez osoby dokonywające czynności albo po jego złożeniu.

Kwestią sporną pozostaje, czy zgoda osoby trzeciej ma charakter odrębnej czynności prawnej, czy jest elementem tej czynności prawnej, której zgoda dotyczy<sup>43</sup>. Wydaje się, że zgoda osoby trzeciej stanowi tutaj jeden z elementów procedury dokonywania czynności prawnej i jest bardzo ściśle związana z czynnością, do której się odnosi<sup>44</sup>. Oświadczenie woli wyrażające zgodę osoby trzeciej to element jednej czynności prawnej. W strukturze tej czynności zgoda pełni jednak funkcję wtórną (pomocniczą)<sup>45</sup>, chociaż zarazem niezbędną.

Ustawodawca zastrzegł dodatkowo, że zgoda wyrażona po złożeniu oświadczenia ma moc wsteczną od jego daty<sup>46</sup>.

Jeżeli czynność zostanie dokonana bez zgody osoby trzeciej, jest czynnością prawną niezupełną (czyli „kulejącą”; tzw. *negotium claudicans*). Powoduje to stan bezskuteczności zawieszonyj. Oznacza to, że czynność dokonana bez zgody osoby trzeciej nie jest wprawdzie nieważna, jednakże nie wywołuje ona skutków prawnych, jakie normalnie

---

zm.), art. 8 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 254 ze zm.), art. 8 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 251 ze zm.).

<sup>43</sup> Por. Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego*, t. II: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 298.

<sup>44</sup> A. Doliwa, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2004, s. 210-211.

<sup>45</sup> W tym sensie, że to strony dokonujące czynności prawnej decydują o jej zawarciu oraz o jej treści, natomiast osobie trzeciej przypada jedynie funkcja kontrolna; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2004, s. 216.

<sup>46</sup> Czyli działa *ex tunc*.

wywoływać powinna. W razie jej potwierdzenia, czynność taka jest w pełni skuteczna, i to z mocą wsteczną od momentu złożenia oświadczeń przez strony, jeżeli potwierdzenie nastąpiło po tym momencie (art. 63 § 1 zd. 2 k.c.). Natomiast w sytuacji braku potwierdzenia w przewidzianym terminie bądź odmowy potwierdzenia, czynność staje się definitywnie czynnością nieważną, i to także ze skutkiem *ex tunc*<sup>47</sup>.

Zgodnie ze stanowiskiem nauki prawa cywilnego za „osobę trzecią” uznaje się podmiot, który nie jest stroną danej czynności prawnej<sup>48</sup>. Ścisłej rzecz biorąc – chodzi tylko o podmioty prawa cywilnego<sup>49</sup>. Nie podlegają więc regulacji art. 63 k.c. sytuacje, gdy dla uzyskania skuteczności czynność prawna wymaga zgody organu osoby prawnej, która czynności dokonuje<sup>50</sup>.

W tym kontekście na uwagę zasługuje uchwała SN z dnia 26 marca 2002 r.<sup>51</sup>, w której uznał on, że zbycie przez przedsiębiorstwo państwowe

---

<sup>47</sup> S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985, s. 281 i nast. Należy dodać, że zagadnienie wyróżnienia z ogółu czynności nieważnych czynności dotkniętych wadą „bezsukteczności zawieszonyj” było i jest sporne w polskiej cywilistyce; por. P. Sobolewski, *Kompetencja do dokonania czynności prawnej jako przesłanka jej prawnej doniosłości*, PPH 2009, nr 2, s. 32-33; M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2006, s. 44-65; K. Gandor, *W kwestii terminologii projektu kodyfikacji w zakresie bezskuteczności czynności prawnych*, Nowe Prawo 1961, nr 1, s. 73; tenże, *Konwersja nieważnych czynności prawnych*, Studia Cywilistyczne 1963, t. IV, s. 44.

<sup>48</sup> Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, s. 216; por. też A. Wolter, [w:] *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1970, s. 273, który osobę trzecią definiuje jako „osobę, która danej czynności prawnej nie dokonuje”.

<sup>49</sup> Tak Z. Radwański, [w:] *System prawa prywatnego*, t. II..., s. 296; K. Piasecki, [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1980, s. 76; M. Saffjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. I, Warszawa 2002, s. 199.

<sup>50</sup> Inaczej R. Pabis, *Skutki wadliwości czynności prawnych w świetle art. 17 § 1 i 2 k.s.h.*, PPH 2001, nr 6, s. 22, a także SN w uchwale (7) z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07 (OSN 2008, nr 2, poz. 14): „Do umowy zawartej przez zarząd spółdzielni bez wymaganej do jej ważności uchwały walnego zgromadzenia lub rady nadzorczej ma zastosowanie w drodze analogii art. 103 § 1 i 2 k.c., a w konsekwencji znajdują tu zastosowanie art. 63 k.c., a nie art. 39 § 1 k.c. stanowiący o bezwzględnej nieważności takiej czynności prawnej”; por. też głosy do tego orzeczenia – aprobujące: S. Sołtysieński (OSP 2008, nr 5, poz. 56); Z. Kuniewicz (Głosa 2008, nr 3, s. 57) oraz krytyczne: J.P. Naworski (Monitor Prawniczy 2008, nr 8, s. 432); J. Grykiel (Prawo Spółek 2008, nr 11, s. 46); T. Szczerowski (Głosa 2008, nr 3, s. 69).

<sup>51</sup> III CZP 15/02 (OSNC 1/03, poz. 6). Patrz też aprobująca głosa Z. Radwańskiego o go do tego orzeczenia (OSP 2/03, s. 80-81).

udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością bez zawiadomienia o zamiarze dokonania transakcji organu założycielskiego stwarza stan bezskuteczności zawieszonyj czynności prawnej (art. 63 § 1 k.c.). Rozstrzygnięcie to spotkało się z krytyką w literaturze<sup>52</sup>. Podnoszono zwłaszcza, że kompetencje organu założycielskiego mają charakter administracyjnoprawny, a nie cywilnoprawny, wobec czego brak podstaw do zastosowania art. 63 § 1 k.c. Nie wdając się w ocenę wskazanej uchwały, trzeba także przestrzec przed tendencją do uogólnień. Z pewnością bowiem nie jest tak, że w każdym przypadku, gdy zgodę ma wyrażać organ administracji publicznej, jest to sytuacja poza dyspozycją art. 63 k.c. Wydaje się za to, że należy *in casu* badać, czy organ administracji publicznej, wyrażając zgodę na dokonanie czynności prawnej, posługuje się instrumentami administracyjnymi (np. decyzja) jako podmiot wykonujący *imperium* państwowe, czy też działa on w sferze prawa cywilnego (*dominium*), składając oświadczenie woli<sup>53</sup>. W tej drugiej sytuacji art. 63 k.c. znajduje zastosowanie<sup>54</sup>.

Większy problem sprawia natomiast analiza zagadnienia, czy wymóg zgody określony w art. 63 § 1 k.c. ma wynikać z ustawy, czy też przepis ten znajduje zastosowanie także w sytuacji, gdy zgoda jest wymagana przez inne normy<sup>55</sup>. W tym zakresie w doktrynie przeważa stanowisko, że zgoda jest koniecznym elementem (składnikiem) dokonywania czynności prawnej tylko wówczas, gdy ustawa tak stanowi<sup>56</sup>. Przepisy prawa cywilnego przewidujące wymóg takiej zgody są zresztą stosunkowo liczne<sup>57</sup>.

---

<sup>52</sup> S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza – część ogólna*, Warszawa 2004, s. 264.

<sup>53</sup> Por. art. 5a-5c, 17a ust. 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. Nr 106, poz. 493 ze zm.).

<sup>54</sup> Tak trafnie M. Kozik, *Zgoda osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej w świetle art. 63 k.c. – zagadnienia wybrane (część I)*, Rejent 2007, nr 3, s. 70.

<sup>55</sup> Zwłaszcza akty o charakterze wewnętrznym.

<sup>56</sup> Tak A. Dołiwa, *Prawo cywilne...*, s. 211; S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 264-265; P. Machnikowski, [w:] *Kodeksy cywilny*, red. E. Gniewek, t. I, *Komentarz do artykułów 1-534*, Warszawa 2004, s. 230.

<sup>57</sup> Patrz np. art. 17, 103 § 1, 104, 248 § 2, 507, 519 § 2 oraz 525 k.c., a poza kodeksem cywilnym – 13 ust. 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.), art. 37 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 ze zm.).

Natomiast w razie, gdy wymóg zgody ustanowią strony dokonujące czynności prawnej, oznaczać to będzie zastrzeżenie warunku w myśl art. 89 k.c.<sup>58</sup> Judykatura w wielu orzeczeniach prezentowała jednak pogląd odmienny. W szczególności Sąd Najwyższy w orzeczeniach z dnia 7 września 1993 r.<sup>59</sup> i z dnia 31 maja 1994 r.<sup>60</sup> uznał, że przepis art. 63 § 1 k.c. nie ogranicza zakresu swego zastosowania tylko do sytuacji, w której zgoda osoby trzeciej jest wymagana przez przepis prawny.

Moim zdaniem twierdzenie, że art. 63 k.c. nie ma zastosowania w każdym przypadku, gdy wymóg zgody osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej ma inne źródło niż przepis ustawy, jest zbyt kategoryczne. Należy bowiem rozróżnić w tym zakresie dwie sytuacje<sup>61</sup>. Pierwsza to taka, gdy strony same ustalą, że warunkiem skuteczności czynności prawnej jest zgoda osoby trzeciej. Wówczas nie można mieć wątpliwości, że do oceny konieczności uzyskania zgody lub jej braku należy sięgnąć do art. 89 k.c.

Natomiast niekiedy ma miejsce sytuacja druga, kiedy wprowadzie wymóg zgody nie wynika wprost z ustawy, jednak ta upoważnia strony do sformułowania takiego wymagania. Przykładem może być art. 182 k.s.h.<sup>62</sup>, który przewiduje możliwość ustanowienia w umowie spółki konieczności uzyskania zgody spółki na rozporządzenie udziałem. W tym przypadku orzecznictwo opowiedziało się za stosowaniem art. 63 k.c.<sup>63</sup>, co należy odnotować z uznaniem.

---

<sup>58</sup> S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 264; zob. też wyrok SN z dnia 12 maja 2004 r., III CK 512/02 (OSG 2005, nr 4, poz. 51).

<sup>59</sup> II CRN 60/93 (OSNCP 7-8/94, poz. 159).

<sup>60</sup> I CRN 56/94 (Monitor Prawniczy 1995, nr 4, s. 114-115).

<sup>61</sup> M. Kozik, *Zgoda osoby trzeciej...*, s. 75-76 i 78.

<sup>62</sup> Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.).

<sup>63</sup> Por. cyt. wyżej orzeczenia SN z dnia 7 września 1993 r., z dnia 31 maja 1994 r. oraz z dnia 12 maja 2004 r., a także T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, [w:] J. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, *Komentarz do kodeksu spółek handlowych. Spółka z o. o.*, Warszawa 2001, s. 256. Odmiennie: A. Szlęzak, *Ograniczenia w rozporządzaniu akcjami/udziałami (zagadnienia wybrane)*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśińskiemu*, Poznań 2005, s. 553.

**VIII.** Przenosząc powyższe rozważania na kanwę stanu faktycznego, będącego podstawą uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., należy odnotować, że właściwa władza kościelna nie była stroną umowy sprzedaży nieruchomości. Nie była też organem kościelnej osoby prawnej, dokonującej czynności prawnej. W tym zakresie więc spełnione są przesłanki zastosowania art. 63 k.c.

Wątpliwości budzić może jednak uznanie tej władzy za osobę trzecią w rozumieniu tego przepisu, a to ze względu na okoliczność, że władza ta w tym przypadku nie jest podmiotem prawa cywilnego. Arcybiskup Metropolita Krakowski nie jest bowiem odrębną osobą prawa cywilnego, lecz organem osoby prawnej, jaką jest Metropolia Krakowska (art. 7 ust. 3 pkt 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego). Ponadto, jak wspomniano, ze względu na przekroczenie tzw. sum maksymalnych, na sprzedaż nieruchomości wymagana była dodatkowo zgoda Stolicy Apostolskiej, co do której nie można mieć już wątpliwości, że posiada osobowość prawną.

Kontrowersje mogą pojawić się także przy próbie odpowiedzi na pytanie, czy w analizowanym przypadku wymóg uzyskania zgody osoby trzeciej wynika z przepisów prawa. Ta okoliczność bowiem, jak wspomniano, warunkuje zastosowanie art. 63 k.c. Moim zdaniem odpowiedź na tak postawione pytanie powinna być twierdząca. Skoro odpowiednie przepisy włączają prawo wewnętrzne kościołów i związków wyznaniowych do polskiego systemu prawnego (co zostało wyżej wykazane) i nakazują poszanowanie sposobu działania tychże podmiotów wynikającego z ich „statutów” i prawa wewnętrznego, wymóg uzyskania zgody właściwej władzy kościelnej należy traktować tak, jakby wynikał on wprost z ustawy. Natomiast wydawanie „prawa partykularnego” w oparciu o prawo wewnętrzne stanowi sytuację analogiczną do wprowadzania wymogu uzyskania zgody w oparciu o przepisy ustawowe<sup>64</sup>.

**IX.** W konkluzji stwierdzić należy, że Sąd Najwyższy w sposób prawidłowy rozstrzygnął przedstawione mu zagadnienie prawne. Można ewentualnie mieć drobne zastrzeżenia co do trafności niektórych elementów uzasadnienia, na którym owe rozstrzygnięcie oparł. W szczególności

---

<sup>64</sup> Patrz rozważania powyżej dotyczące art. 182 k.s.h.



wymaga podkreślenia, że art. 63 k.c. nie mógł być w tej sprawie zastosowany wprost, ponieważ nie obejmował on w pełni swoją dyspozycją stanu faktycznego będącego podstawą orzekania<sup>65</sup>. Arcybiskupa Metropolity Krakowskiego nie można bowiem traktować jako „osoby trzeciej” w rozumieniu art. 63 § 1 k.c. Należało zatem zastosować ów przepis, lecz w drodze analogii. Za taką analogią przemawia wykładnia funkcjonalna i potrzeby obrotu.

Trzeba natomiast podzielić argumenty Sądu Najwyższego co do pozostałych elementów uzasadnienia. Pochwały wymaga zwłaszcza wyraźne zdystansowanie się od niektórych wcześniejszych orzeczeń i poglądów doktryny, nakazujących stosowanie art. 39 k.c. Przepis ten reguluje bowiem skutki działania fałszywego piastuna organu lub przekroczenia przez organ zakresu swego umocowania i może znaleźć ewentualnie zastosowanie w przypadku braku zgody innego organu tej samej osoby prawnej<sup>66</sup>. Zgoda osoba trzeciej na dokonanie czynności unormowana jest natomiast w art. 63 k.c.

**X.** Przedstawione rozważania w dużej mierze zachowują swoją aktualność także w odniesieniu do propozycji uregulowania bytu osób prawnych oraz kwestii zgody osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej w projekcie księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego<sup>67</sup>.

Kwestię osób prawnych projekt reguluje w dziale II tytułu, w artykułach od 43 do 54. Zgodnie z art. 43 zd. 1 projektu: „Osobą prawną jest zarówno jednostka organizacyjna, którą ustawa wprost uznaje za osobę prawną, jak i taka, której ustawa przyznaje zdolność prawną”. „Powstanie, ustrój i ustanie osoby prawnej określają odrębne przepisy.

---

<sup>65</sup> Dał temu wyraz sam Sąd Najwyższy, stwierdzając w uzasadnieniu, że „występuje tu bowiem sytuacja **zbliżona** (podkr. moje – M.P.) do uregulowanej w art. 63 k.c.”

<sup>66</sup> Sąd Najwyższy w uzasadnieniu głosowanego orzeczenia trafnie zauważa, że „konieczność uzyskania zgody właściwej władzy kościelnej nie może być kwalifikowana jako konieczność uzyskania zgody innego organu stowarzyszenia publicznego. (...) Zważywszy pozycję ordynariusza, nie można przyjmować, że jest on organem kościelnej osoby prawnej, zachodzą natomiast podstawy, by uznać go za organ nadrzędny osoby prawnej, usytuowany poza jej strukturą organizacyjną i realizujący funkcje nadzorcze”.

<sup>67</sup> Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2008, dostępny na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości [www.ms.gov.pl](http://www.ms.gov.pl); dalej: „projekt”.

W przypadkach i w zakresie przewidzianym w tych przepisach organizacji i sposób działania osoby prawnej reguluje także oparty na nich statut” (art. 44 projektu).

Istotną zmianę jakościową, w porównaniu do obecnego stanu prawnego, wprowadza art. 51 projektu<sup>68</sup>. Inaczej kształtuje on skutki dokonywania czynności prawnej w imieniu osoby prawnej jako jej organ przez podmiot, który nie był organem lub przekroczył zakres umocowania. Art. 39 § 1 k.c. przewiduje w tym zakresie skutek nieważności<sup>69</sup>. Paragrafy 1 i 3 art. 51 projektu czynią w tej sferze rozróżnienie, w zależności od tego, czy jest to umowa, czy jednostronna czynność prawna. Jeżeli chodzi o umowę, to projekt przewiduje, że będzie ona wówczas czynnością prawną niepełną (*negotium claudicans*), co da możliwość jej ewentualnego potwierdzenia. Natomiast w myśl § 3 omawianego artykułu, jednostronna czynność prawna co do zasady będzie w takiej sytuacji nieważna, chyba że ten, komu zostało złożone oświadczenie woli, zgodził się na działanie bez umocowania. Wskazane propozycje zmian należy przyjąć z uznaniem. Słusznie bowiem podkreślają twórcy projektu, że: „Przekroczenie granic kompetencji przez piastuna organu oraz działanie rzekomego organu regulowane jest w art. 39 k.c., który przewiduje sankcję

---

<sup>68</sup> Brzmi on:

§ 1. Jeżeli zawierający umowę jako organ osoby prawnej nie był organem albo działał przekraczając zakres umocowania, ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną. Druga strona może wyznaczyć termin do potwierdzenia umowy.

§ 2. W braku potwierdzenia ten, kto zawarł umowę jako organ osoby prawnej, obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o braku albo przekroczeniu umocowania.

§ 3. Jeżeli dokonujący jednostronnej czynności prawnej jako organ osoby prawnej nie był jej organem, działał bez umocowania albo z przekroczeniem jego zakresu, czynność jest nieważna. Jeżeli jednak ten, komu zostało złożone oświadczenie woli, zgodził się na działanie bez umocowania, stosuje się § 1 i 2.

§ 4. Ten, kto zawarł umowę, działając za nieistniejącą osobę prawną, obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o nieistnieniu osoby prawnej.

<sup>69</sup> Zdaniem niektórych autorów, działanie fałszywego piastuna stypizowane w art. 39 k.c. nie jest po prostu czynnością prawną; tak m.in. E. Gniewek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2006, s. 91.

bezwzględnej nieważności wszystkich czynności dokonanych przez „rzekomy organ” osoby prawnej. Wydaje się, że ta – działająca w sposób bezwzględny – sankcja jest zbyt surowa i nieadekwatna do celów, którym ma służyć. Ani ochrona pewności obrotu, ani wzgląd na interes osoby prawnej nie wymagają stosowania sankcji nieważności<sup>70</sup>. W zamian wprowadza się więc konstrukcję bezskuteczności zawieszonej.

Bardzo dużą zmianę w zakresie dokonywania czynności prawnych przez osoby prawne przewiduje też art. 52 projektu. Dotyczy on sytuacji, gdy dla dokonania czynności prawnej przez osobę prawną odrębne przepisy wymagają zgody innego organu niż ten, który złożył oświadczenie woli. W razie braku zgody projektodawca przewiduje rygor nieważności (§ 1). Natomiast w świetle § 2, jeżeli zgoda na dokonanie czynności prawnej przez osobę prawną jest wymagana wyłącznie przez statut lub inne akty o charakterze wewnętrznym (a nie przez ustawę), czynność prawna będzie ważna. Nie będzie to wykluczać odpowiedzialności osób dokonujących tej czynności wobec osoby prawnej.

Zgodnie z intencją projektodawców, do „innych aktów o charakterze wewnętrznym” należy zaliczyć także prawo wewnętrzne kościołów i związków wyznaniowych<sup>71</sup>. Twórcy projektu omawianą zmianę uzasadniają m.in. problemami, jakie wyłoniły się na tle występowania kościelnych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym<sup>72</sup>.

Wydaje się jednak, że dyspozycja art. 52 projektu nie obejmie stanów faktycznych podobnych do tego, jaki miał miejsce na tle głosowanego orzeczenia. Jak zostało wyżej wykazane, w takich sytuacjach konieczne będzie sięganie do przepisu regulującego zgodę osoby trzeciej, ponieważ zgody nie udziela tu organ osoby prawnej, lecz całkiem inny podmiot. Art. 52 będzie natomiast dotyczył dość licznych sytuacji, gdy czynności prawnej dokonuje jeden organ osoby prawnej (np. zarząd), natomiast inny organ tej samej osoby (np. zarząd, walne zgromadzenie, rada nadzorcza) ma wyrazić zgodę. Chociaż więc w dużym zakresie argumenty członków

---

<sup>70</sup> Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego...*, s. 56.

<sup>71</sup> Tamże, s. 58.

<sup>72</sup> Tamże, s. 57-58.

Komisji Kodyfikacyjnej straciły na aktualności<sup>73</sup>, generalnie proponowaną regulację należy ocenić pozytywnie, ponieważ rozwiewa ona liczne wątpliwości, jakie dotychczas pojawiały się zarówno w nauce prawa, jak i w praktyce jego stosowania w kwestii wyrażania zgody na dokonanie czynności przez organy osób prawnych.

Zagadnienie zgody osoby trzeciej na dokonanie czynności prawnej reguluje natomiast art. 96 projektu, którego treść jest tożsama z aktualnym art. 63 k.c. (nie licząc drobnych zmian o charakterze redakcyjnym)<sup>74</sup>. I to ten przepis znajdzie ewentualnie zastosowanie w przypadku konieczności wyrażenia zgody przez właściwą władzę kościelną na dokonanie czynności przez kościelną osobę prawą, a nie art. 52 projektu.

*Mgr Mateusz Pietraszewski*  
*Uniwersytet Wrocławski*

---

<sup>73</sup> Zwłaszcza wskutek wydania przez Sąd Najwyższy uchwały poddanej niniejszej glosie.

<sup>74</sup> Art. 96. § 1. Jeżeli do dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda osoby trzeciej, osoba ta może wyrazić zgodę także przed złożeniem oświadczenia przez osoby dokonujące czynności albo po jego złożeniu (potwierdzenie). Zgoda wyrażona po złożeniu oświadczenia ma moc wsteczną od jego daty.

§ 2. Jeżeli do ważności czynności prawnej wymagana jest forma szczególna, oświadczenie obejmujące zgodę osoby trzeciej powinno być złożone w tej samej formie.